

Základem tohoto přístupu je založení komplexního programu profesionalizace, který se předpokládá konstituovat jako hierarchickou soustavu programů a projektů, uspořádanou do vzájemně provázaného stromu cílů.

V rámci komplexního programu je nezbytné potom definovat jednotlivé programy jako tvorbu systému služebních životních drah (kariér) ČSA, vojenského vzdělávání, výcviku, dobrovolné vojenské záložní služby, programy sociálního, ekonomického, materiálního, investičního aj. zabezpečení profesionalizace ČSA.

Domnívám se, že se ČSA na program profesionalizace musí cílevědomě připravovat. V oblasti státní správy svěřené do působnosti FMO musí obhájit legitimitu své vojenské politiky i v oblasti profesionalizace, tj. prokázat, že cíle, o které usiluje, stojí za to, aby byly dosaženy reálnými metodami pomocí účinných prostředků.

Ing. Milan Štembera

PROBLÉMY PROFESIONALIZACE ČSA

Závažné změny situace ve středoevropských a východoevropských státech v roce 1989 se projeví ve všech oblastech vnitřní i zahraniční politiky těchto států, včetně problematiky jejich bezpečnosti.

Bezpečnost v novodobém pojetí však není pouze kategorií politickou, mezinárodně-právní a vojenskou, nýbrž i ekonomickou, ekologickou a humanitární. Bezpečnost může být ohrožena nebo alespoň výrazně ovlivněna příkrými rozdíly v ekonomice států s jejich sociálními důsledky, nenapravitelným ohrožením životního prostředí v určitých oblastech (regionech) nebo podoblastech (subregionech), ale i nedostatečným respektováním lidských práv a základních svobod. Krátce řečeno: **bezpečnost nemůže být plně zajištěna, dokud všichni lidé nebudou mít odpovídající množství politických, sociálních, ekonomických a humanitárních práv, která se stanou základním prvkem vyloučení agresivity v mezinárodních vztazích.**

Není předmětem této stati řešit problematiku bezpečnosti v celém rozsahu. Vyjímám z ní proto pouze **otázky mezinárodně-právního a vojenského charakteru, a to z hlediska nové situace, v níž se ČSFR ocitla po listopadové revoluci v roce 1989.**

V této souvislosti je třeba předeslat, že v diplomacii, především v Evropě, se pomalu začíná prosazovat zásada, že **řešení všech sporných problémů je nutné zajistit politickými prostředky, tj. jednáním, ne však prostředky vojenskými.** Proti

této zásadě se neodvážil vyslovit žádný evropský politik. Na druhé straně však **v Evropě neexistuje žádný stát, který by byl jen deklaroval úmysl rozpustit ozbrojené síly a spolehnout se pouze na prostředky politické.** Důvodem je nevyjasněná bezpečnostní situace v Evropě, obava z nepředvídatelných obtíží mezinárodní situace a narůstání sporných problémů, které by mohly přejít z roviny racionální do roviny emocionální.

V Evropě nelze vyloučit výbuch nacionálních sporů, sociálních otřesů, ale i některých mimoevropských vlivů, které by mohly přejít až k násilným formám řešení, i když si to většina veřejného mínění v Evropě nepřipouští.

Celkový stav evropské bezpečnosti je dán rozpadem dosud fungující bipolární soustavy jejího zabezpečení. Vojenská organizace Varšavské smlouvy se v podstatě zhroutila a ani její politická působnost není skutečná. Dosud existující oboustranné smlouvy mezi státy Varšavské smlouvy, které mají rovněž bezpečnostní hlediska, budou zřejmě přehodnoceny. Smlouvy s Rumunskem a Bulharskem jsou z hlediska bezpečnosti i celkového rozboru geostrategické situace prakticky bezpředmětné, smlouva s bývalou NDR zcela zanikla.

Na druhé straně NATO zůstalo nedotčeno a poskytuje svým členským státům plnou záruku bezpečnosti. Přitom NATO na rozdíl od EHS zatím nezná status tzv. přidruženého členství. V jeho vedoucích orgánech však dozrává ochota změnit charakter paktu s větším podílem politických aspektů před vojenskými. Ale ani smlouva o neútočení, podepsaná na schůzce nejvyšších představitelů členských států konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Paříži 19. listopadu 1990, nedává nečlenským státům NATO mezinárodně právně zakotvené záruky bezpečnosti.

Pokud jde o 13 vesměs malých a vojensky málo významných evropských neutrálních a neangažovaných států, nacházejí se v podstatě v dosavadní situaci a mohou spoléhat především na princip ozbrojené neutrality, která předpokládá velmi opatrnou, dlouhodobou a co nejúčinnější bezpečnostní diplomacii.

Účinný celoevropský bezpečnostní systém dosud neexistuje i přes pokračující snahy o institucionalizaci (uzákonění) procesu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), jehož prvními vlastovkami jsou zřízení výkonného sekretariátu v Praze a střediska pro předcházení konfliktům ve Vídni. Neexistují v něm dosud mezinárodně právně zakotvené bezpečnostní závazky členských států, žádné záruky, ba ani mezinárodně právně uznávaný kodex mírového řešení sporů. Spory jsou přitom zákonitým jevem v jakémkoli společenství, od mezinárodních sdružení až po rodinu.

Celoevropský bezpečnostní systém **by však byl nejideálnější, komplexní a univerzálním způsobem řešení bezpečnostní problematiky.** Myslím, že jeho dosažení bude však vyžadovat delší dobu, což lze v současné situaci ztěží odhadnout.

To je tedy celkový rámec, v němž musí ČSFR řešit své bezpečnostní problémy. Otevřeně řečeno, je ČSFR v současné době v jakémsi bezpečnostním vakuu, které bude vyžadovat maximální samostatnost, realitu a účinnost její bezpečnostní politiky i konkrétních opatření.

V této oblasti je nutné si vzít poučení z dějin první republiky, jejíž bezpečnostní situace byla velmi složitá. Mezinárodně právně usilovala o zajištění bezpečnosti uzavřením smlouvy s Francií, která měla výrazné politicko-strategické zájmy ve střední Evropě. Od roku 1935 existovala obdobná smlouva i se SSSR, která znamenala diversifikaci československé bezpečnostní politiky pod zorným úhlem postupného omezování vlivu Francie a růstu vlivu fašistického Německa. Byla rovněž vytvořena

tzv. „Malá dohoda“ s Rumunskem a Jugoslávií, do níž se vzhledem k různosti geostrategické polohy a zájmů jednotlivých států nepodařilo plně zakotvit bezpečnostní závazky. Se svými přímými sousedy měla bývalá ČSR velmi špatné vztahy, což se vymstilo v roce 1938, kdy se celý bezpečnostní systém zhroutil a nastala doba okupace. Kromě toho měla bývalá ČSR mnoho vnitřních problémů, především národnostních, které přímo oslabovaly její celkovou odolnost.

Ani poválečná jednostranná bezpečnostní vazba nepřinesla očekávaný výsledek, protože vedla prakticky k přímé podřízenosti vedoucímu státu Varšavské smlouvy se všemi z toho vyplývajícími důsledky.

Co z toho vyplývá pro bezpečnostní politiku nové ČSFR.

Předně usilovat o co nejlepší vztahy se svými bezprostředními sousedy tak, aby byly maximálně odstraněny sporné problémy, které zde nutně jsou a které byly v minulosti uměle udržovány v latentním stavu v naději, že se postupně vyřeší samy sebou.

Dále bude nutné rozlišovat bezpečnostní vztahy tak, aby nedošlo k jednostranné vazbě na určitého garanta, u něhož lze předpokládat, že v případě nutnosti dá přednost svým zájmům bez ohledu na své závazky vůči jiným partnerům.

Za třetí usilovat o celoevropský bezpečnostní systém vycházející z Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, který byl doplněn kodexem mírového řešení sporů a zajišťoval by bezpečnost jak jednotlivých členů koalice, tak i bezpečnost Evropy proti vnější hrozbě.

Do doby uskutečnění takového systému je vhodné zvažovat i možnost zajištění bezpečnosti cestou oboustranných spojeneckých smluv. Tento způsob však je jen omezeně účinný vzhledem k politickému významu případných spojenců a jejich obranným možnostem. Vzhledem k tomu, že by v daném případě šlo především o sousedy, mohly by takové smlouvy vyvolat i nežádoucí odezvu doprovázenou otázkou, proti komu jsou takové smlouvy zaměřeny, a to i tehdy, kdyby tento aspekt při uzavírání smlouvy vůbec neexistoval.

Z uvedeného vyplývá, že politické nástroje zajištění bezpečnosti jsou a v dohledné době budou jen podmíněně účinné a musí být doplněny i prvky vojenskými.

Ve vojenské oblasti je nezbytné, dle mého názoru, vycházet ze zásad československé vojenské doktríny přijaté Federálním shromážděním na podzim roku 1990. Doktrína spočívá na dvou základních zásadách – **obraněm charakteru a rozumné dostatečnosti**. První z nich je naprosto zřejmá a nepochybná. Československo nemělo v úmyslu někoho napadnout a nemělo vůči nikomu žádné územní nebo jiné sporné požadavky. Poněkud méně jasná je otázka rozumné dostatečnosti. V podstatě znamená takový rozsah a kvalitu ozbrojených sil, které zaručují spolehlivou obranu, neumožňující však rozsáhlé útočné operace s rozhodnými cíli.

První otázka, kterou v této souvislosti orgán pověřený obranou položí, je, proti komu má zajistit spolehlivou obranu. Zde v případě ČSFR dostane jen vágní odpověď, že v dané době nelze nikoho označit jako potenciálního nepřítele. Druhá část odpovědi však stanoví, že obrana zůstává jednou ze základních funkcí státu a orgány, které jsou za ni odpovědné, musí být připraveny na jakýkoli případ ohrožení, vyplývající z výkyvů mezinárodní situace, kterou lze sotva dlouhodobě předvídat.

To by znamenalo, parafrázujeme-li francouzského generála Aillereta, **obranu ze všech azimutů. Tu si však ČSFR nemůže dovolit, protože její ozbrojené síly jsou a budou limitovány:**

- státním rozpočtem, vycházejícím z úrovně národního hospodářství, který bude ve výdajích na obranu vždy omezený;

- demografickými možnostmi státu, což znamená, že ČSFR si nemůže dovolit postavit masovou armádu, mají-li být současně zabezpečeny ostatní nutné funkce státu;

- nemožností vývoje a výroby všech druhů, tj. celého sortimentu zbraňových systémů a ostatní bojové techniky;

- krajně nepříznivou geostrategickou polohou státu, která se navíc dělí na dva rozdílné operačně-strategické prostory, a to českomoravský, do něhož patří i část Slovenska vně karpatského oblouku, a slovenský, vyznačující se rozdílnou konfigurací terénu se všemi důsledky pro vedení pozemních operací;

- vnitřní stabilitou státu, která dosud není na žádoucí úrovni.

Z toho lze vyvodit i možné hlavní úkoly ozbrojených sil ČSFR, které lze formulovat jako:

- ◆ demonstraci státní suverenity,

- ◆ výraz vůle k sebeobraně v souladu s ustanoveními Charty OSN a Závěrečného aktu KBSE,

- ◆ pomoc při živelních pohromách nebo ekonomických otřesech, které nelze zvládnout běžnými prostředky,

- ◆ ozbrojenou pomoc v rámci případného celoevropského bezpečnostního systému, při plnění bilaterálních dohod nebo ve prospěch mírových operací OSN.

Jaká by měla být armáda, schopná dostát těmto úkolům

Myslím, že zatím **s perspektivou nejbližších pěti let** půjde o armádu o mírovém počtu **140 000 mužů**, postavenou na základě **všeobecné branné povinnosti s vojenskou službou 18 měsíců**, vyzbrojenou kvantitou a kvalitou zbraní, ponechanou první smlouvou o konvenčním odzbrojení z 19. listopadu 1990. Proti předlistopadové armádě o 200 000 mužích bez polovojenských jednotek je to snížení stavu o 30 %, celkového rozpočtu o 20 %. **Technicky to znamená stagnaci. V této fázi sotva půjde o zásadní profesionalizaci.**

V další etapě se předpokládá snížení stavu pod 100 000 mužů přibližně s 50 % profesionalizací armády, která nebude bez problémů.

Největší překážkou profesionalizace totiž bude nechuť k vojenské službě a převládající veřejné mínění o její neúčinnosti, zakládající se na zkušenostech z posledních 50 let, kdy armáda v rozhodujících obdobích své úlohy nesplnila, i když byla do těchto situací prakticky vmanévrována politiky. Naproti tomu kladně může na profesionalizaci zapůsobit nezaměstnanost, která je průvodním znakem tržní ekonomiky. Příkladů by se v Evropě našlo dost.

Základní poznatek z dosavadní existence profesionálních armád (USA a Velké Británie) je, že taková armáda je **drahá**. Okolo 50 % celkových nákladů se vynakládá na platy a ostatní požitky (naturální i jiné) vojáků z povolání, jimž musí být podle zákonů tržní ekonomiky kompenzovány zvýšené obtíže a rizika vojenské služby. Pouze u velmi bohatých států postačují ostatní finanční prostředky na výzkum, vývoj a výrobu potřebné špičkové techniky. To rozhodně nebude v případě ČSFR.

Z toho vyplývá, že v ČSFR bude muset být uplatněn **nutný kombinovaný přístup k profesionalizaci**, doplněný systémem určitého stupně branné povinnosti mužů.

Profesionalizaci lze řešit dvojím způsobem: buďto vytvořit celé profesionální jednotky, složené výhradně z vojáků z povolání, nebo postupně profesionalizovat celou armádu s neustálým poklesem počtu povolanců.

Jako výhodnější se jeví první způsob, který umožňuje postavit vysoce výkonné jednotky a svazky, použitelné za všech okolností a připravené k zásahu i v nejnepríznivějších podmínkách situace. To je právě to, co ČSFR potřebuje.

Profesionální jednotky by mohly tvořit 50 až 60 % celkového stavu podle rozpočtových možností a být doplněny systémem jednotek teritoriální obrany, vytvářených v místních podmínkách s velmi jednoduchým a finančně nenáročným systémem mobilizačního doplnění. I v těchto jednotkách by však velitelská místa a výcvikově-instruktorské funkce musely být obsazovány vojáky z povolání.

Na profesionální jednotky budou kladeny vysoké požadavky. Půjde především o vysokou technickou úroveň, manévrovost, údernou sílu, bojovou pohotovost a organizační schopnosti velitelského sboru. Vzhledem k tomu se jeví jako nejúčinnější organizační schéma **prapor – brigáda – armádní sbor, přičemž pevnou organizační strukturu by měl pouze prapor a brigáda**. Počet brigád v sestavě armádního sboru by byl proměnlivý podle potřeby s tím, že u armádního sboru by byl vytvořen nejnižší počet odborných sborových jednotek.

Pokud jde o teritoriální jednotky, měly by především výcvikový charakter a své úkoly by plnily teprve v případě mimořádné situace, pokud možno ve známých prostorech.

Důležitou otázkou je rozmístění profesionálních bojových jednotek a svazků. Zde je třeba vzít v úvahu nevýhodné geostrategické postavení ČSFR, a proto je nutné se připravit na různé možnosti případné obrany.

Tomuto smyslu by nejlépe vyhovoval systém zemských vojenských velitelství, který by navíc odpovídal i představám politického zastoupení zvláště Slovenské republiky. Celostátně by mohlo jít o tři zemská vojenská velitelství s teritoriální pravomocí. Na území každého z nich by byl umístěn jeden profesionální armádní sbor s výše uvedenou rámcovou organizací a určitý počet teritoriálních jednotek.

V případě nezbytnosti by tyto profesionální armádní sbory byly vyňaty z podřízenosti zemských vojenských velitelů a podřízeny předsedovi přípravenému velitelství polní armády. V součinnosti s podpůrným letectvem, vybaveným jednotným typem víceúčelového letounu a bojového vrtulníku (pokud možno), by pak plnily úkoly hlavní úderné a obranné síly státu. Profesionalizován by musel být rovněž nejnižší a co neúčinnější systém protivzdušné obrany státu jako čistě obranný prvek.

Tento záměr řešení je rámcový a musel by být ještě dokonale zvážěn a propracován. Umožnil by však plnění základních výše uvedených úkolů vojenského zabezpečení bezpečnosti státu při celkovém stavu armády asi 100 000 mužů nebo i méně. Přitom by výcvik teritoriálních jednotek byl omezen na dobu nutnou ke zvládnutí jednoduchých vojenských odborností, a to i ve dvou turnusech ročně. Na celkovém pojetí brannosti by však bylo nutné trvat jako na plnění občanské povinnosti, a to by též vyžadovalo vnést pořádek do povolování náhradní služby jako prokazatelné věci svědomí a přesvědčení brance ještě a výhradně před nástupem vojenské služby.

V oblasti profesionalizace armády již probíhá a bude dále pokračovat studium odpovídajících zkušeností jiných armád. Dosavadní studium poznatků především armád neutrálních států svědčí o tom, že tyto modely jsou natolik zvláštní, že jsou sotva použitelné v československých poměrech. Nejblíží je pro nás ještě pojetí Rakouské republiky s její zásadou ozbrojené neutrality. Poučné jsou však i některé dílčí zkušenosti soudobých profesionálních armád, hlavně americké a britské, a to především v personální oblasti.

Právě tato oblast bude i v budoucí československé profesionální armádě jednou z rozhodujících. Celkově by mohlo jít o tři kategorie vojáků z povolání.

1. Mužstvo a poddůstojníci se smluvně zakotvenou dobou služby 5 až 6 let s nábohem od 18 do 19 let věku. U uchazečů by musela být vyžadována mravní bezúhonnost, přiměřený stupeň vzdělání, tělesná zdatnost, smysl pro státnost a rozumné vlastenectví. Z existenčního hlediska by je bylo třeba vzhledem k nárokům vojenské služby dobře zaplatit, a to v každém případě výše, než je celostátní mzdový průměr. Ať to zní jakkoli v rozporu s lidskými právy, měl by být od nich vyžadován závazek nezakládat po dobu služby rodinu. Vzhledem k tomu, že by měli odslouženo ve věku kolem 25 let, by tím prakticky nic neztráceli. Na druhé straně by jim mělo být zaručeno přednostní právo přijetí do bezpečnostních, celních nebo jiných přiměřených státních služeb, pokud o to požádají. Zvýšilo by to konečně i serióznost a důraz policejní služby, která by se již nemusela opírat o nábor nezralých osob s nedostatečným právním vědomím. Podle zájmu a schopnosti by mohli případně přejít i do rotmistrovského sboru nebo do jiných vojenských odborných škol.

2. Rotmistři by mohli tvořit kategorii vojáků z povolání pro výcvikovou, technickou, správní nebo nižší velitelskou oblast. Jejich služba by končila ve 40 až 42 letech a nárokem na přiměřenou penzi a na přednostní umístění v odpovídajících funkcích státního aparátu. Jejich přípravou by byla předchozí služba, doplněná nutným rotmistrovským kursem s přísně účelovou dobou trvání. Nejschopnějším z nich by měla být otevřena cesta i do důstojnických funkcí, dojde-li k souladu potřeb armády a osobního zájmu i schopnosti.

3. Důstojníci s dobou služby do 50 let věku. U zvlášť schopných jedinců by mohl tuto dobu výjimečně prodloužit ministr obrany. Odchod z armády by byl samozřejmě spojen s nárokem na penzi s možností volného výběru zaměstnání, pokud bude osobní zájem. V každém případě by však u důstojníků šlo o plnění odpovědných funkcí a nikoli o plnění úkolů, které mohou zvládnout poddůstojníci a rotmistři, jak tomu bylo v nedávné minulosti.

Při uvedeném pojetí profesionalizace armády by však přicházela v úvahu i nutnost zbavit armádu všech zařízení a institucí, které přímo neslouží úkolům obrany. V této souvislosti lze připomenout výrok prvního lorda britské admirality Fishera na začátku tohoto století, který prohlásil: „Nic pro oko, vše pro boj!“

Pokud jde o československou armádu, je tento požadavek jejím vedoucím činitelům jistě jasný. K podobnému opatření budou vedení silou nejněnutnějšího rozpočtu, doprovázeného nutnými závěry z československé vojenské doktriny.

Profesionalizace armády si vyžádá zcela jistě i další opatření, a to reformu celého vojenského školství, které by mělo být vysoce účelové, moderní a účinné, tj. naučit vojáka z povolání důkladně tomu, co bude k výkonu funkce potřebovat. To znamená výrazně zkrátit dobu studia na vojenských školách a dosáhnout maximálního spojení účinnosti s úsporností. Nemůžeme si dovolit mít školství s jednou z nejdelších dob studia v Evropě. Profesionální armáda vyžaduje, aby každý voják z povolání získal vědomosti z praxe, osobním studiem a informacemi v průběhu služby. I zde platí zásady, že člověk se učí po celý život. Tento systém však nevylučuje absolvování krátkých monotematických kursů k jednotlivým problémům, které život přináší, avšak bez nároků na velké dodatečné náklady nebo dlouhodobé nepřítomnosti při výkonu služby.

